



# **Předškolní a základní vzdělávání žáků-cizinců v Polsku a v České republice**

**Zkušenosti – Závěry – Doporučení – Zdroje**

**Výzkumný tým:**

**Polsko:**

dr. hab. Michał Nowosielski,  
dr. Agnieszka Głowala, dr. Agnieszka Grażul-Luft,  
dr. Kamila Zdanowicz-Kucharczyk, Mgr. Anna Zgorzelska

**Česká republika:**

dr. Josef Slowík, dr. Dagmar Šafránková, dr. Markéta Zachová



#by  
**COFUND**

**Projekt**  
**„Model vzdělávání v oblasti přípravy učitelů na diverzitu“**



**e-ISBN: 978-83-66277-29-8**



Toto dílo podléhá mezinárodní licenci Creative Commons Attribution 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.pl>)

**Płock 2021**

## I. About the project

Moderní společnost se musí vyrovnávat stále častěji s fenoménem migrace a s jejími důsledky. Projevuje se mimo jiné i v českých mateřských a základních školách, kde se děti a žáci-cizinci vzdělávají stále častěji. Jejich edukace vyžaduje kromě specifických institucionálních řešení také vysoce erudovaný personál. Cílem projektu „Model vzdělávání v oblasti přípravy učitelů na diverzitu“ bylo zejména pomoci přizpůsobit vzdělávání učitelů těmto novým výzvám a vytvořit model přípravy učitelů na školní vzdělávání v interkulturních podmínkách, který bude následně rozšířen mezi pedagogy v praxi a především vhodným způsobem využít k úpravám studijních programů učitelství pro preprimární a primární vzdělávání.

Při přípravě projektu jsme zjistili, že navzdory rychle se měnícím podmínkám se menší a středně velká sídla stále vyrovnávají s migrací jinak než velká města. Proto jsme se zaměřili na lokální zkušenosti v polském městě Plock a v české Plzni, přičemž byla zároveň rozvíjena další spolupráce mezi Mazovian State University v polském Plocku a Západočeskou univerzitou v Plzni. Závěrečná zpráva projektu obsahuje inovativní doporučení pro univerzity v obou zemích, které se zabývají mimo jiné vzděláváním učitelů, s akcentem na přípravu studentů pro práci se žáky z odlišného kulturního a jazykového prostředí tak, aby odpovídala skutečným potřebám v takto specifických podmínkách a zohledňovala aktuální sociální, demografické i ekonomické okolnosti.

Náš výzkum se zaměřil na tři různé cílové skupiny:

- učitele mateřských a základních škol s praktickou zkušeností se vzděláváním dětí a žáků-cizinců (rozhovory s patnácti učiteli v každé lokalitě: N= 15);
- ředitele těchto mateřských a základních škol (rozhovory s pěti řediteli v každé lokalitě: N= 5);

- rodiče dětí a žáků-cizinců (rozhovory s deseti rodiči v každé lokalitě: N= 10).

Tento materiál vznikl na základě provedeného výzkumného šetření, analýzy získaných dat a spolupráce mezinárodního výzkumného týmu ve složení:

- Polsko: dr. hab. Michał Nowosielski (koordinátor polského týmu), dr. Agnieszka Głowala, dr. Agnieszka Grażul-Luft, dr. Kamila Zdanowicz-Kucharczyk, Mgr. Anna Zgorzelska;
- Česká republika: dr. Josef Slowík (koordinátor českého týmu), dr. Dagmar Šafránková, dr. Markéta Zachová.



## II. Žáci-cizinci v polských a českých školách

### 1. Děti a žáci-cizinci v číslech

#### A. Polsko

V roce 2020, se v polských školách vzdělávalo 41 tisíc žáků-cizinců. Nejvíce přitom byli zastoupeni žáci Ukrajiny, (75,1%). Zbývající část tvořili žáci z Běloruska (5,8%), Ruska (4,2%), Vietnamu (1,9%), Bulharska (1,3%), Arménie (0,9%), Kazachstánu (0,9%), Číny (0,8%), Německa (0,8%) a Indie (0,7%). Je třeba poznamenat, že počet žáků-cizinců v posledních letech dynamicky vzrostl (v roce 2015 se v polských školách vzdělávalo pouze 9 944 takových žáků). Roste také počet škol, které žáci-cizinci navštěvují: zatímco v roce 2009 to bylo 1 571 škol, v roce 2019 již dosáhl jejich počet čísla 7 318.

#### B. Česká republika

Ve školním roce 2018/2019 bylo ve všech typech a stupních českých škol (tedy ve školách mateřských, základních, středních, a také na vysokých školách a univerzitách) vzděláváno celkem 90 434 dětí, žáků a studentů cizinců, což představovalo 4,44 % z celkového počtu všech studentů.

V mateřských školách se vzdělávalo 11 343 dětí-cizinců, kteří tak tvořili 3,1 % všech dětí v předškolním vzdělávání. Pokud se jedná o základní školy, v těch se vzdělávalo 24 026 žáků-cizinců, kteří tak tvořili 2,6 % všech žáků. Středních školy navštěvovalo 9 305 těchto žáků, tedy 2,2 % z celkového počtu všech žáků. Konečně také na českých univerzitách a dalších vysokých školách bylo vzděláváno 44 846 studentů-cizinců, což představovalo 15,5 % všech studentů v terciárním vzdělávání.

Mezi žáky a studenty cizinci byly nejvíce zastoupené následující národnosti: Ukrajinci (31 %), Vietnamci (24 %), Slováci (23 %), Rusové (9 %), Bulhaři (2,7 %), Mongolové (2,7%), Moldavané (1,7%) a další.



## 2. Legislativa

### A. Polsko

Podle článku Ústavy Polské republiky týkajícího se obecného práva na vzdělávání pro všechny osoby až do dosažení 18 let věku (článek 70, odstavce 1 a 2) má každý, kdo žije na území Polska (včetně osob, které nemají polské občanství), právo na vzdělávání.

Podle ustanovení školského zákona (Článek 165, odstavec 1) ti, kdo nejsou polskými občany, mohou běžně využívat služeb vzdělávacích institucí, jako jsou veřejné mateřské školy anebo jiná předškolní zařízení včetně nestátních mateřských škol a předškolních zařízení v nestátních základních školách a jiných nestátních předškolních zařízení. Rovněž ti, kdo nemají polské občanství, ale patří do kategorie osob, na které se vztahuje povinná školní docházka, mohou využívat stejné vzdělávací možnosti jako polští občané ve veřejných základních školách, veřejných uměleckých školách i ve veřejných školských zařízeních včetně uměleckých vzdělávacích institucí.

Článek 165 v § 2 tohoto zákona ustanovuje, že ti, kdo nejsou polskými občany, ale vztahuje se na ně povinná školní docházka, mohou využívat rovněž nabídku středního vzdělávání za stejných podmínek jako polští občané, a to do dovršení 18. roku věku nebo do dokončení středního vzdělávání.

V polských školách funguje integrační model, ve kterém jsou žáci-cizinci vzděláváni ve třídách společně s polskými žáky, navíc jsou jim poskytovány i vyučovací hodiny nad rámec běžného rozsahu (jazyková výuka). Toto opatření je ošetřeno ustanovením školského zákona (část 7), Nařízením ministerstva školství z 9. září 2016 o vzdělávání



jiných než polských občanů anebo polských občanů, kteří prošli vzděláváním ve školách v zahraničí (Sbírka zákonů 2016, částka 1453) a novelami uvedených předpisů, tedy Nařízením z 23. srpna 2017 (Sbírka zákonů 2017, částka 1655) a Nařízením z 28. března 2019 (Sbírka zákonů z 10. dubna 2019, částka 666).



Pro žáky-cizince jsou dostupné následující formy podpory:

- Pro osoby, na které se vztahuje povinná školní docházka, a které nemají polské občanství anebo pro polské občany, kteří byli vzděláváni ve školách v zahraničí a neovládají polský jazyk vůbec anebo na úrovni nedostatečné pro potřeby vzdělávání, stejně jako pro ty, u kterých se vyskytuje narušená komunikační schopnost a obtíže v adaptaci související s kulturními odlišnostmi nebo se změnou vzdělávacího prostředí, mohou být zřizována přípravná

oddělení („uvítací třídy“), kde probíhá vzdělávání na základě školního vzdělávacího programu s využitím úpravy metod a forem podle individuálních vývojových a vzdělávacích potřeb a rovněž psychických a fyzických schopností těchto žáků;

- Děti z rodin cizinců mají nárok na mimořádnou výuku polského jazyka v rozsahu nejméně 2 hodiny týdně;
- Dítě z rodiny cizinců má rovněž nárok na bezplatné doučování organizované školou, kterou navštěvuje, a to v rozsahu 1 hodina týdně pro jednotlivý předmět v průběhu 12 měsíců, ne však na více než 5 hodin týdně pro hodiny polštiny i jiného doučování dohromady;
- Dítě z nekatolické rodiny žáků-cizinců má právo navštěvovat hodiny náboženství, které mohou organizovat církevní subjekty. Náboženská výchova probíhá v mimoškolním prostředí a informace o této výuce zprostředkovává vedení školy. Škola může nabízet také hodiny etické výchovy pro žáky, kteří nenavštěvují hodiny náboženství;
- Je rovněž možné využít pomoc osoby ovládající mateřský jazyk žáka, kterou lze zaměstnat na pozici asistenta pedagoga, resp. interkulturního asistenta;
- Děti cizinců mají právo navštěvovat třídy s vyučováním v jejich mateřském jazyce a třídy, které jim umožňují seznamovat se s kulturou jejich rodné země. Takové třídy mohou být zřizovány konzuláty působícími v Polsku anebo kulturně vzdělávacími institucemi příslušných národnostních menšin po dohodě s vedením školy a se souhlasem zřizovatele školy;
- Rodiče žáků-cizinců mohou žádat o sociální podporu pro financování nákladů spojených se vzděláváním jejich dítěte, např. na úhradu obědů nebo kompenzaci jiných poplatků. Cizincům může být poskytována rovněž materiální pomoc ze strany polských nestátních neziskových organizací zaměřených na pomoc imigrantům.

## B. Česká republika

Podpora pro žáky-cizince je zakotvena v legislativě České republiky. Od roku 2000 je realizována koncepce integrace cizinců (Usnesení vlády České republiky č. 1266 o realizaci Zásad koncepce integrace cizinců na území ČR a o návrhu Koncepce integrace cizinců na území ČR z 11. prosince 2000), která je průběžně aktualizována a rozvíjena.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) stanovuje v § 36 odst. 2 povinnou školní docházku, která se vztahuje i na občany jiného členského státu Evropské unie, kteří na území ČR pobývají déle než 90 dnů, na cizince ze třetích zemí, kteří jsou oprávněni pobývat na území ČR po dobu delší než 90 dnů a na účastníky řízení o udělení mezinárodní ochrany. Zákonný zástupce nezletilého žáka-cizince má explicitně stanovenou povinnost pečovat o to, aby takové dítě plnilo školní docházku. Dle školského zákona spadají děti cizinců a děti z etnických a národnostních menšin do kategorie žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, konkrétně mohou být považovány za žáky se sociálním znevýhodněním. Sociálním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona mimo jiné postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území ČR podle zvláštního právního předpisu (zákon č. 472/2011 Sb.).

Kromě uvedeného zákona řeší vzdělávání žáků-cizinců také Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných a její novelizace z roku 2017 (Vyhláška č. 270/2017 Sb.). Žáci-cizinci jsou zařazeni mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) a mají také nárok na podpůrná opatření dle přílohy aktuální verze Vyhlášky č. 27/2016 Sb. Dítětem, žákem nebo studentem se SVP se rozumí „osoba, která k naplnění svých



vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření. Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou a školským zařízením“ (§ 16 odst. 1 školského zákona).

Podpůrnými opatřeními (PO) se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta. V § 16, odst. 2 zákona 561/2004 můžeme najít následující seznam základních podpůrných opatření pro žáky se SVP, včetně žáků-cizinců a žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ):

- poradenská pomoc školy a školského poradenského zařízení;
- úprava organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod vzdělávání a školských služeb, včetně zabezpečení výuky předmětů speciálně pedagogické péče a včetně prodloužení délky středního nebo vyššího odborného vzdělávání až o dva roky;

- úprava podmínek přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání;
- použití kompenzačních pomůcek, speciálních učebnic a speciálních učebních pomůcek;
- úprava očekávaných výstupů vzdělávání v mezích stanovených rámcovými vzdělávacími programy a akreditovanými vzdělávacími programy;
- možnost podpory poskytované asistentem pedagoga, event. dalším pedagogickým pracovníkem (např. speciálním pedagogem, školním psychologem, apod.);
- vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu (IVP) nebo plánu pedagogické podpory (PLPP) s využitím podpůrných opatření stupně 1–5 dle aktuální potřeby žáka s OMJ.

Podle § 50 školského zákona a podle metodického doporučení MŠMT ČR, může být v určitých případech žák s odlišným mateřským jazykem na základní škole uvolněn z výuky druhého cizího jazyka (pokud ředitel akceptuje žádost jeho zákonných zástupců). Je také možné doporučit pro takové žáky češtinu jako druhý jazyk, a to v rámci běžného systému podpůrných opatření (Vyhláška č. 27/2016 Sb.).

V systému podpory jazykové přípravy žáků-cizinců dochází ke změně od září 2021 (novelizace § 20 školského zákona a novelizace Vyhlášky č. 14/2005 Sb. a Vyhlášky č. 48/2005 Sb., které se vztahují k předškolnímu a základnímu vzdělávání) následovně:

- Jazyková příprava bude poskytována pouze pro žáky-cizince, kteří u nás vstoupili do školního vzdělávání v průběhu uplynulých 12 měsíců a bude poskytována pouze ve školách k tomu určených.

- **Plán jazykové podpory (PJP)** – využívá se v případě organizace a výuky češtiny jako druhého jazyka (ČDJ) zejména pro žáky s jazykovou úrovní A a B. Obsahuje cíle, témata, organizaci a metodologii výuky ČDJ, jazykový rozvoj v dalších předmětech. Využívá se obvykle pro přechodnou dobu, dokud není doporučeno vzdělávání dle individuálního vzdělávacího plánu (IVP) od pedagogicko-psychologické poradny (PPP). Je-li z PPP doporučena výuka ČDJ, lze obsah PJP přenést do IVP. PJP může být využit jako příloha či součást IVP, případně i plánu pedagogické podpory (PLPP).

- **Plán pedagogické podpory (PLPP)** – je součástí podpory v 1. stupni PO. Neumožňuje úpravy obsahu vzdělávání ani významné organizační změny (např. výuku ČDJ mimo třídu). Využívá se zejména u žáků s jazykovou úrovní C. Tito žáci se potřebují rozvíjet zejména v akademickém používání jazyka, v pravopisu, gramatice, psaní a čtení v rámci běžné výuky. Obsahuje kritéria hodnocení, vyučovací metody a pomůcky.
- **Individuální vzdělávací plán (IVP)** – plán pro žáky s nulovou nebo nedostatečnou znalostí vyučovacího

jazyka na doporučení PPP v rámci 2. a 3. PO. Obsahuje priority vzdělávání – rozvoj akademického jazyka, metody výuky, úpravy obsahu (např. organizaci výuky ČDJ), způsob zadávání a hodnocení výuky. V rámci jednotlivých předmětů jsou stanoveny reálné cíle vzdělávání s ohledem na zjištěnou jazykovou úroveň žáka. Pokud je doporučena výuka ČDJ, jsou součástí také cíle v ČDJ, případně lze využít i PJP jako přílohu.

- Bližší informace k plánům podpory včetně ukázek jsou dostupné na: <https://www.inkluzivniskola.cz/plany-podpory>.





- Tyto školy jsou pověřovány krajem a musí splňovat následující kritéria: 1) podíl žáků-cizinců vyšší než 5 % z celkového počtu žáků školy a 2) alespoň 2 žáci-cizinci s potřebou jazykové podpory vzdělávání v této škole; jiné školy mohou být případně určeny s ohledem na místní podmínky a specifika.
- Jazyková příprava bude poskytována formou speciálních vyučovacích hodin nahrazujících část běžné výuky. Počet těchto hodin může být stanoven v rozsahu 100–200 v průběhu 10 měsíců a bude konkrétně specifikován na základě výsledků orientačního jazykového testu, který žák absolvuje ve své kmenové škole.
- Školy určené krajem mohou nově poskytovat skupinovou výuku češtiny jako druhého jazyka rovněž distančně.

- Nový systém by měl zajistit větší finanční podporu pro jazykovou přípravu žáků-cizinců ve školách a měl by být celkově flexibilnější.
- Pro děti s odlišným mateřským jazykem v mateřských školách bude zajištěna jazyková podpora v rozsahu 1 hodiny týdně. Pro děti v povinném roce předškolního vzdělávání mohou mateřské školy zřizovat speciální skupiny s bezplatnou výukou českého jazyka, jestliže se v příslušné mateřské škole vzdělávají alespoň 4 děti s odlišným mateřským jazykem.

Pro tento účel byly vytvořeny některé nové podpůrné materiály, např.:

- Kurikulum pro výuku češtiny jako druhého jazyka v předškolním a základním vzdělávání;
- Test pro stanovení úrovně znalostí češtiny žáka (připravený ve spolupráci MŠMT ČR a NPI ČR),
- Podrobný manuál seznamující školy s novým systémem jazykové přípravy žáků-cizinců.

Školní rok 2021/2022 je považován za zkušební období pro nastavení spolupráce mezi školami a krajskými úřady, a také pro vytváření sítě určených škol.

Od září 2021 vstupuje v platnost rovněž nové Usnesení vlády č. 378/2021 (novela Usnesení vlády č. 31/2016), které stanovuje minimální nezbytný stupeň znalostí češtiny pro všechny cizince přicházející do ČR na úrovni A2 (dosud to byla úroveň A1).

Po celý rok 2021 je platná projektová výzva MŠMT ČR k tématům podpory začleňování žáků-cizinců v regionálním školství. Podpořeny mohou být projekty nestátních neziskových organizací zaměřené na vytváření metodických materiálů, podporu spolupráce mezi školami a rodinami, podporu učitelů vzdělávajících žáky-cizince apod.

### 3. Žáci-cizinci ve školách – zkušenosti a Polsku a v Česku

#### A. Polsko

##### Pohled učitelů

##### Úspěchy

I když učitele často nová situace zaskočila a neměli předchozí zkušenosti se žáky-cizinci, neodradilo je to od přijetí a zvládnutí této nové profesní výzvy.

*Potřeba je hlavně být flexibilní. Musím věci trochu změnit. Ne, že bych musela přehodnotit celý styl vyučování, ale když mám vzdělávat takového žáka, musím postupovat jinak, než bývá standardní. 9.T.PL*

**Pro úspěšnost učitelů je klíčová jejich ochota porozumět žákovi-cizinci.** Snaží se vyhledat si informace o zemi původu dítěte, její kultuře, tradicích, a také jejím vzdělávacím systému. Zdrojem informací je především internet, ale také knihy nebo filmy. **Velmi důležitá je zejména spolupráce s rodiči. Díky tomu získávali respondenti větší sebedůvěru při přípravě a realizaci různých aktivit a zároveň se nemuseli obávat, že by se mohli dítěte nebo rodiny třeba nějak nevhodně dotknout nebo je urazit.**

*V případě žáků-cizinců je zásadním předpokladem úspěšnosti dobrý spolupráce s rodinným prostředím... Už samotné slovo „cizinci“ znamená, že se jedná o jinou kulturu, jiný jazyk, jiné zvyky... Prostě vás to donutí se s tou kulturou seznámit. 1.T.PL*



Respondenti využívali při rozvíjení kreativního přístupu v práci se žáky-cizinci především dostupné a známé vyučovací metody. Zároveň ale volili takové metody, které podle jejich názoru podporovaly zájem těchto dětí o polštinu a usnadňovaly jim učení. **Zvolené metody často pomáhaly v komunikaci a alespoň částečném porozumění i v případech velmi výrazné jazykové bariéry. Učitelé nejčastěji využívali metody založené na vizualizaci, grafickém znázornění, obrázcích, dále zážitkovou výuku, edukativní filmy, hry nebo dramatizace.**

Tyto metody, přestože jsou dobře známé z běžné praxe školní výuky, se při vhodném využití a současně adekvátním přizpůsobení obsahu podle potřeb dětí ukázaly jako dostatečně efektivní v mnoha vzdělávacích situacích.

*No wite, například metody, celkové a dílčí cíle, formy práce, obsah vzdělávání v polském jazyce, předměty... Všechno se to zkrátka zvládlo. Nebylo to tak, jako že bych šla a nevěděla, co mám dělat... 11.T.PL*

Ve snaze pomoci žákům-cizincům s adaptací na novou situaci připravují učitelé integrační aktivity, při kterých mají ostatní spolužáci příležitost dozvědět se něco o žácích-cizincích, o jejich kultuře a o vzdělávání, kterým dosud prošli. **Navíc byli polští žáci požádáni, aby**



**žáky-cizince seznámili s fungováním školy, jejími pravidly i se samotnou školní budovou a okolním prostředím. To se ukázalo jako velmi užitečná edukační situace, při níž se všichni žáci mohli učit od sebe navzájem.** Při přípravě takových vyučovacích hodin čerpali učitelé zejména ze svých zkušeností s podporou sociální integrace ve třídách.

*Jakmile dostanou možnost se seznámit, seznámí se... seznámí se pak i s tradicemi a zvyky svých zemí. Pochopí, že všude to není jako u nás... že někde to funguje trochu jinak. A vzájemně se tak učí i toleranci... 10.T.PL*

Stojí také za zmínku, že **nedostatek materiálů připravených a dostupných pro práci se žáky-cizinci donutil učitele k větší tvořivosti a invenci při volbě vyučovacích metod.** Přestože to bylo časově náročnější, vedl tento postup nakonec k většímu vzdělávacímu úspěchu, protože reagoval na schopnosti konkrétních žáků a posiloval kompetence jednotlivých pedagogů. V takových podmínkách obvykle člověk pracuje s větším nasazením, což následně vede k větší míře úspěšnosti.

### **Obtíže**

Jedním z největších problémů, který učitelé uváděli, byl **nedostatek dostupné metodické podpory pro komunikaci se žáky-cizinci a s jejich rodiči a pro výuku polštiny jako druhého jazyka nebo také pro uvádění takových žáků do skupiny spolužáků v běžné třídě.**

*Učitelé, pokud mají žáky (...) přicházející z jiných zemí, kteří nemluví vůbec polsky, by měli mít možnost nějakého vzdělávání nebo podpory v tom, jak s takovými žáky pracovat. Protože když takový žák přijde do vyššího ročníku, 6. nebo 7. třídy, tak je pro něj velmi složité se adaptovat a na druhou stranu ani učitelé neovládají jeho jazyk, že... 15.T.PL*

Učitelé upozorňovali na nedostatek materiálů (učebních pomůcek, učebnic, metodických doporučení) i nabídky vzdělávacích aktivit (kurzů a workshopů k práci se žáky-cizinci apod.).

Je zajímavé, že dotazovaní učitelé si nepamatovali, že by se toto téma vůbec objevilo v jejich pregraduální přípravě. Proto si většina respondentů musela sama vyhledávat veškeré informace o tom, jak přistupovat k žákům-cizincům. Pokud nějaké potřebné informace k metodice přístupu k těmto žákům dotazovaní učitelé v odborných zdrojích nenašli, využívali své obecné pedagogické znalosti, a také svoji vlastní zkušenost a intuici. **Zároveň ale tyto respondenti vyjadřovali potřebu dále rozšiřovat své znalosti a dovednosti například účastí na vzdělávacích akcích a workshopech k tématu vzdělávání žáků-cizinců, pokud by se jim takové příležitosti nabízely.**

*Bylo by dobré, kdyby někdo (...) systematizoval, co zažívá mladý člověk, který přijde po X letech do jiné země a nastoupí do školy, tak jak s ním pracovat, na co dávat pozor... 4.T.PL*

Při výzkumu jsme narazili také na některé systémové problémy – například mimořádné lekce výuky polštiny jako druhého jazyka jsou poskytovány pouze dětem ve školním věku. V důsledku toho se nedostává podpory předškolním dětem-cizincům při osvojování polského jazyka. Pomoc tak dostávají pouze od učitelů v mateřských školách, kteří ovšem rovněž upozorňovali na nedostatek didaktických a metodických pomůcek. To je mimořádně důležité zejména v „nultých“ třídách, které jsou v Polsku povinné a děti se v nich připravují na začátek školní docházky. Dětem-cizincům by v těchto třídách měly být poskytovány alespoň 2 hodiny polštiny jako druhého jazyka navíc.

## Pohled ředitelů škol

### Úspěchy

Respondenti zdůrazňovali konstruktivní spolupráci se školskými orgány při přijímání žáků-cizinců do školy a někdy také při výkladu ustanovení týkajících se nejlepšího zájmu žáka a rodiny.

Pozitivně respondenti hodnotili příchod žáků-cizinců do školy, především zdůrazňovali pokroky těchto žáků. Úspěšnost žáků i školy je přitom zřejmá: 1) z jejich pokroku v osvojování polského jazyka a z odhodlání a spolupráce učitelů při využívání individualizovaných vyučovacích metod podporujících úspěšnost každého žáka; 2) z přijetí



žáků-cizinců školní komunitou a jejich úspěšné adaptace ve škole; 3) z dobrých výsledků žáků-cizinců ve výuce polštiny i v dalších předmětech a rovněž z jejich úspěšnosti v získávání studijních nebo výzkumných stipendií; 4) ze zaujímání výrazných sociálních pozic těmito žáky ve struktuře školní třídy; 5) z úspěšného dokončení celého základního vzdělávání těchto žáků, a to obvykle v jedné škole. Ve zkoumaných školách byla zaznamenána rovněž vysoká míra otevřenosti a respektu k odlišnostem.

*Největším úspěchem bylo to, že žák našel své dobré místo v našem zařízení. 1.D.PL*

**Jedním z faktorů ovlivňujících úspěšnost adaptace žáka-cizince ve škole je spolupráce s jeho rodiči.** Většina rodičů byla velmi otevřena pro spolupráci s řediteli škol a projevovala velký zájem. Se školou udržovali častý a pravidelný kontakt.

*Maminka žáka byla u mě v kanceláři docela častým hostem, abychom si popovídali (...), pravidelně kontaktovala také učitele – buď přes online systém, anebo telefonicky. 1.D.PL*

Reakce rodičů polských žáků na přijetí žáka-cizince do třídy byly hodnoceny jako celkově velmi pozitivní, což bylo podle ředitelů škol také výsledkem snahy učitelů. Je však třeba vzít v úvahu, že to může souviset i s malým počtem žáků-cizinců v jednotlivých třídách, což obvykle umožňuje zajistit více individuální přístup a vyšší míru úspěšnosti všech žáků.

Ředitelé obvykle vybírali pro takového žáka třídu, která mohla mu poskytnout vhodné podmínky pro jeho vzdělávání – např.

třídu, kde byl přítomný asistenta pedagoga nebo další pedagogický pracovník, třídu s učitelem ovládajícím angličtinu anebo třídu třídu vedenou zkušeným učitelem. Postup práce s takovými žáky byl vždy konzultován v širším pedagogickém týmu.

**Dotazovaní ředitelé nám také sdělili, že si vytvořili vlastní neformální systém pro výměnu informací s dalšími řediteli škol, který nazývali „podpůrná skupina“ a to jim výrazně pomáhalo při zvládnání obtíží, s nimiž se setkávali.**

### **Obtíže**

**Nejzásadnější bariérou v kontaktu žáků-cizinců se školou (s řediteli a učiteli) byla nedostatečná znalost polštiny na straně dítěte a rodiny, a také velmi malé jazykové znalosti (angličtiny, ruštiny, ukrajinštiny) na straně ředitelů škol a učitelů.**

Bylo potřeba zvládnout i některé organizační úpravy týkající se začlenění žáků-cizinců, kteří vyrůstali v poněkud odlišné kultuře nebo v minulosti procházeli jiným vzdělávacím systémem – týkalo se to např. stravovacích specifik nebo výuky náboženství.

*...vidíme určité problémy u těchto žáků v začlenění do naší kultury a zvyklostí. Ty některé jiné vzdělávací systémy se liší třeba v přístupu k dítěti, k jeho výchově, anebo v pravidlech a mezích, které by dítě mělo respektovat. 2.D.PL*

Ve složitějších případech vstupovaly do řešení situace také příslušný školský úřad a odbor vzdělávání, např. při přijímání žáka do školy v průběhu školního roku apod. Podpora učitelů ze strany školského úřadu byla hodnocena jako spíše nedostatečná. Zároveň je



však podpora ze strany školských institucí v oblasti vzdělávání žáků-cizinců obecně nahlížena jako velmi významná. Projevuje se to např. při bezproblémovém schvalování návrhů na navýšení hodin polštiny nebo doučování pro tyto žáky, v pomoci při zajišťování stipendijní podpory určené polským žákům rovněž pro žáky-cizince (sociálních stipendií, motivačních stipendií za vynikající výsledky, anebo stipendií poskytovaných městy).

**Dotazovaní ředitelé většinou sami neabsolvovali žádnou přípravu zaměřenou specificky na organizaci vzdělávání žáků-cizinců. Stěžovali si na nedostatek svých znalostí a dovedností v oblasti podpory kulturní identity žáků-cizinců.** Primárními zdroji informací o interkulturní komunikaci pro ně byl internet,

dále zmíněná podpůrná skupina ředitelů škol, webové stránky ministerstva školství, dostupné komentáře k legislativě anebo publikace vydávané Centrem pro rozvoj vzdělávání. Jasně se tedy ukázala potřeba nezbytné přípravy jak učitelů, tak i ředitelů škol v oblasti interkulturního vzdělávání.

### **Pohled rodičů**

#### *Úspěchy*

Rodiče často zmiňovali pozitivní vliv navýšených vyučovacích hodin, které velmi pomohly adaptaci jejich dětí ve škole i ve většinové populaci. Především to byly hodiny polského jazyka – ty jsou zásadní pro žáky bez znalosti polštiny nebo jen s velmi nízkou úrovní znalostí tohoto jazyka (v případě rodin reemigrantů). Zároveň ale rodiče zmiňovali také další hodiny doučování (např. matematiky). Někdy (pokud to bylo potřeba) dětem velmi pomáhala rovněž psychologická nebo logopedická intervence.

*Ano. Matematika a polština – psaní, čtení, počítání. A tady nám škola nabídla hodiny navíc pro ty, kteří se přistěhovali zpět ze zahraničí, aby jim trochu pomohly s polštinou, s matematikou. Vybrali jsme si tuto školu právě kvůli takovým hodinám. Byly asi dvakrát týdně a hodně nám pomohly, hodně. 3.IP.PL*

Je zajímavé, že podle vyjádření rodičů, kteří již měli předchozí migrační zkušenost a porovnávali situaci v Polsku s některými jinými zeměmi, dopadlo srovnání zpravidla ve prospěch polských škol, kde byla podle rodičů při adaptaci dítěte na novou situaci poskytována lepší podpora.

*Podle mě mají v Polsku školy větší zájem pomoci dětem, než jak to bývá v zahraničí. Tam není nic takového jako: Neovládáte dobře jazyk? My vám pomůžeme. To tam nebývá. A tady, když jsme se vrátili, hned nám nabídli program, kde dcera mohla navštěvovat takovéto hodiny a moc to pro ni znamenalo. Byla pak schopná dohnat v učení i svoje spolužáky. 3.IP.PL*

Toto hodnocení ale může vyplývat ze skutečnosti, že malý počet žáků-cizinců ve škole obvykle pozitivně ovlivní míru pozornosti věnované těmto žákům.

Dalším klíčovým faktorem úspěchu bylo přátelské prostředí – dobré vztahy jak mezi žáky a učiteli, tak i mezi učiteli a rodiči výrazně ovlivnily adaptaci dítěte na školu. **Rodiče zdůrazňovali kromě jiného důležitost individuálního přístupu učitelů nebo jejich tolerance vůči žákům, což pomohlo jednak dítěti v adaptaci, a jednak při vytváření pozitivních vztahů mezi učiteli a rodiči.**

*Ale tady ve škole... to nejdůležitější, co pro nás měli, byl laskavý přístup. Potom všechny překážky zmizely. (...) Prostě velká vstřícnost a srdečný vztah. 8.IP.PL*

Je třeba zdůraznit, že vztahy mezi učiteli, žáky-cizinci a rodiči byly pozitivně ovlivňovány především dvěma klíčovými faktory. Za prvé emocionálním nasazením učitelů a jejich ambiciózním přístupem spojujícím úspěch žáka s pocitem vlastního profesního úspěchu. Za druhé učitelovou znalostí cizího jazyka (ruštiny nebo angličtiny), která umožňovala dobrou vzájemnou spolupráci.

Pokud jde o vztahy mezi žáky-cizinci a ostatními spolužáky, můžeme hovořit rovněž o velmi pozitivních zkušenostech – někteří rodiče zmiňovali, že jejich děti si s ostatními vytvořily blízké vazby a dokonce i přátelství. Polští žáci často projevovali zájem o kulturu a jazyk spolužáků-cizinců, kteří byli pro své vrstevníky zajímaví právě často právě i kvůli svým odlišnostem.

*Ano. On je pořád s ostatními dětmi, s kamarády, a pořád si povídají a povídají, protože říká: "kamarádi se ptají: Jak se tohle slovo řekne ukrajinsky? Co znamená tohle slovo v ukrajinštině? A jak tohle vysvětlíš ukrajinsky?" Má jednoho kamaráda, který se učí ukrajinštinu. 4.IP.PL*

### **Obtíže**

Jenom výjimečně se objevily zmínky o malých nedorozuměních mezi žáky-cizinci a učiteli. V některých případech byly způsobeny komunikačními problémy vyplývajícími z nedostatečné znalosti polského jazyka. Jak ale rodiče naznačovali, tyto problémy se rychle vyřešily, aniž by narušily další vztah mezi dítětem a učitelem.

Vzájemné vztahy mezi rodiči se zdají být poněkud více komplikované. Převažovala svědectví o pozitivních zkušenostech s vytvořením přátelských vztahů. Spíše zřídka byl zaznamenán odstup ostatních rodičů, který mohl souviset s jejich předsudky vůči imigrantům. Častěji ale rodiče-cizinci sdělovali, že se nepotkávali s ostatními rodiči z důvodu nedostatku času.

## B. Česká republika

### Pohled učitelů

#### Úspěchy

Dotazovaní učitelé se shodovali na tom, že při práci se žáky-cizinci je nutné postupovat individuálně. Úspěšné vzdělávání závisí velmi na osobnosti dítěte, jeho znalostech, schopnostech a také na konkrétním předmětu (na kurikulu) a především pak na jazykových kompetencích žáka. Nezbytná je rovněž úzká spolupráce s rodinou (pravidelný kontakt a vhodný způsob komunikace s rodiči, různé formy adaptačních aktivit, při kterých učitelé mohou poznávat osobnost dítěte a zmapovat úroveň jeho jazykových kompetencí apod.).

**Protože mnozí učitelé mají již větší zkušenosti se žáky-cizinci, sdíleli příklady dobré praxe, byli schopni používat různé efektivní strategie a obvykle zde také existoval systém vzájemné výměny zkušeností mezi učiteli a vedením školy.**

**V některých školách je podporou žáků-cizinců pověřen školní speciální pedagog, koordinátor inkluze, výchovný poradce anebo školní metodik prevence, kteří obvykle zprostředkovávají komunikaci mezi školou a rodinou.** Další praktická podpora, kterou školy mohou využívat, je poskytovaná asistentem pedagoga s odpovídající jazykovou, pedagogickou a didaktickou kvalifikací. Většina učitelů ocenila rovněž možnost využívat tlumočnické služby, především v průběhu adaptace žáka na školní prostředí.

*Uvítala jsem příležitost požádat o pomoc a podporu výchovného poradce, školního psychologa a některé neziskové organizace v Plzni, jako je Člověk v tísni nebo META. 4.TP.CZ*



Podle učitelů je efektivní pro úspěšnou integraci žáků-cizinců využití skupinové práce a dalších aktivizujících vyučovacích metod (např. experimentálních, výzkumných, heuristických, kooperativních nebo rozvíjejících kritické myšlení). **Z hlediska metodologie učitelé využívali úspěšně při edukaci těchto žáků především vizualizaci obsahu, elektronické slovníky, překladače, myšlenkové mapy, pracovní listy, komunikační karty apod.** Oceňovali rovněž školní poradenskou podporu a metodické vedení ze strany školního speciálního pedagoga a školního psychologa. Učitelé doporučují (a často také sami realizují) domácí doučování žáků-cizinců, některé



mimoškolní aktivity pro tyto děti, a také vhodné nastavení podpůrných opatření včetně individuálního vzdělávacího plánu. **Učitelé rovněž doporučovali využívání vhodných evaluačních strategií, zejména formativních způsobů hodnocení (např. slovního hodnocení, cílené zpětné vazby a žákovy sebehodnocení).**

*Názornost je tu velmi důležitá, aby bylo jasné zadání, protože tyto děti potřebují vidět konkrétní věci. Nemůžete na ně mluvit nějakými abstraktními slovy. To je stejné, jako kdybyste učili male české dítě mluvit, prakticky stejný postup... 2.TK.CZ*

**Sdílení dobré praxe mezi učiteli pracujícími se žáky-cizinci (výměna zkušeností, metodických materiálů, efektivních strategií a postupů práce s takovými žáky) je považováno za jeden z nejvíce osvědčených podpůrných nástrojů při vzdělávání těchto žáků (což je rovněž v souladu s doporučeními a návrhy ředitelů škol).**

### **Obtíže**

Podle učitelů momentálně není v českém školství nastaven dostatečný a komplexní systém podpory pro žáky-cizince.

*Školy mají velké množství závazků a odpovědnosti vůči žákům-cizincům, ale jen malou míru funkční a zaručené podpory v této oblasti. 4.TP.CZ*

Přestože existují některé systémové podpůrné nástroje, nejsou vždy používány vhodným způsobem (např. metody výuky češtiny jako druhého jazyka). **Učitelé často postupují intuitivně a využívají spíše osvědčené zkušenosti a rady kolegů než specifické metody a strategie.**

Při spolupráci s rodiči je velkou překážkou, když rodiče nemluví česky a často je to právě dítě, které pak zprostředkovává komunikaci rodiny se školou. Učitelé proto doporučují využívání tlumočnických služeb dostupných pro školu a vhodných pro konkrétní dítě a rodinu.

**Jedním z negativních aspektů je velký počet žáků ve třídách, který neumožňuje učitelům zajistit pro každé dítě individuální přístup (zejména pokud není ve třídě přítomen asistent pedagoga).**

*...když máte víc než 25 žáků ve třídě, tak je práce se žákem-cizincem mnohem složitější... 3.TK.CZ*

Podle většiny učitelů spočívá jedna z největších komplikací u těchto žáků v sémantické rovině jejich jazykových dovedností (nedostatečná schopnost dekodovat význam slov, frází a složitějších textových celků, jazykových konstruktů, syntaktických a abstraktních prvků atd.).

I když si učitelé většinou vyhledávají informace k těmto tématům v odborné literatuře, na webových stránkách respektovaných neziskových organizací nebo také navštěvují workshopy a vzdělávací kurzy, uvítali by více systematickou, komplexní a kvalitní přípravu, stejně jako vhodné metodické materiály dostupné pro jejich každodenní práci ve školách.

**V rámci kurzů celoživotního vzdělávání by přivítali kurzy zaměřené na jednotlivá specifická témata týkající se žáků-cizinců, především na pedagogickou diagnostiku, didaktiku, vhodné formy komunikace a spolupráce s rodinou apod.**

## Pohled ředitelů škol

### Úspěchy

Všichni ředitelé se shodovali na tom, že je nezbytné postupovat při podpoře těchto žáků ve vzdělávání vždy velmi individuálně, s ohledem na situaci a potřeby každého žáka, zejména úroveň jeho znalostí, schopností, dovedností a rovněž sociálních a kulturních specifik. **Každý žák je unikátní jedinec a každý proto potřebuje jinou formu podpory.**

Pro úspěšnou integraci těchto žáků do vrstevnické skupiny ve třídě je nezbytná základní znalost jazyka (ovládání češtiny jako vyučovacího jazyka, a to nikoliv pouze na bázi běžné komunikace, ale i v rovině akademického jazyka).

*Myslím, že povinné absolvování kurzu češtiny pro cizince v rozsahu alespoň 70 hodin ještě před tím, žák nastoupí do školy, by výrazně usnadnilo jeho začlenění. Předěšlo by se tím vyčlenění žáka, který není schopen komunikovat se svými spolužáky. 1.DP.CZ*

Velmi důležitá je také úspěšná komunikace a spolupráce mezi školou a rodinou.

### Obtíže

Podle ředitelů není v současnosti systém podpory pro žáky-cizince ve vzdělávání v českém školství jednotný a v této oblasti je potřeba nastavit komplexní a stabilní metodickou a legislativní podporu. Existují zde obecná legislativní ustanovení, která jsou však rozdílně uplatňována, s využitím různých vzdělávacích přístupů a nástrojů.

*Například kurzy k tématům výuky žáků-cizinců se začaly v posledních letech objevovat, ale jejich nabídka je stále velmi omezená a roztržitá. 2.DP.CZ*

Výuka češtiny jako druhého jazyka je těmto žákům poskytována převážně jako mimoškolní (zájmová) aktivita. Školy jsou obvykle připraveny využít všechny dostupné zdroje podpory – a především v oblasti jazykové podpory, kde je však stanovený rozsah hodin považován vzhledem k úrovni počátečních znalostí češtiny u většiny žáků-cizinců za nedostatečný. Učitelé spolupracují při podpoře těchto žáků se školskými poradenskými zařízeními a považují rovněž vzájemné sdílení zkušeností za jeden z nejefektivnějších nástrojů podpory v této oblasti.



Ředitelé školy upozorňovali na velký problém s rodiči, kteří mluví s dětmi pouze v jejich mateřském jazyce a nemohou proto mít ani příliš proaktivní přístup ke školnímu vzdělávání svých dětí. Obecně je však bilingvní přístup považován u dětí cizinců za správný a vhodný.

*Jestliže doma mluví jiným jazykem a ne češtinou jako ve škole, tak potom nevědí, čím jsou... 1.DK.CZ*

Ředitelé škol by uvítali povinné kurzy češtiny pro žáky-cizince (příp. i jejich rodiče) ještě před tím, než nastoupí do školy. **Všechny školy úspěšně spolupracují s dalšími organizacemi v této oblasti (NPI ČR, META, Člověk v tísni, centra pro integraci cizinců a další respektované organizace) a využívají rovněž služeb školských poradenských zařízení.**



## Pohled rodičů

### Úspěchy

Všichni rodiče oceňovali různé formy pomoci, spolupráce a podpory poskytované školou, jako je domácí doučování, zájmové kroužky, kurzy češtiny jako druhého jazyka, mediace, pomoc školních speciálních pedagogů, využívání vhodných způsobů hodnocení apod.

*Myslím, že učitel a podpora z jeho strany, to je velmi důležité, naší dceři to pomohlo opravdu hodně... 7.PP.CZ*

**V domácí přípravě velmi pomáhá deník žáka s uvedenými každodenními úspěchy, obtížemi, pokroky a intervencemi, který je dokladem jakési trojstranné dohody mezi žákem, učitelem a rodiči.**

Rodiče také považují vztahy s učiteli, se spolužáky jejich dítěte a s rodiči těchto spolužáků za nezbytný předpoklad pro sociální integraci a inkluzi žáka-cizince i celé jeho rodiny. Sami rodiče považují rovněž za důležité adaptovat se v novém prostředí, najít si české přátele, přijmout pravidla a zvyky nové kultury a komunity. V některých případech ale zaznamenali i nedorozumění s druhými lidmi a také projevy rasizmu, předsudků a netolerance ze strany většinové společnosti.

*Je to hodně o vůli a rozhodnutí pracovat na sobě, zlepšit se v jazyce, neuzavírat se jen do vlastní komunity. Potřebujeme poznat české lidi, jejich kulturu, tradice atd. 7.PP.CZ*

Úspěšné inkluzi dětí napomáhá jejich účast v mimoškolních (zájmových) aktivitách. **Rodiče pozitivně hodnotili příležitosti ke sdílení zkušeností s rodiči ostatních spolužáků ve škole anebo s rodiči v jejich vlastní komunitě, kde mohli také získat informace o tom, jak postupovat nebo koho kontaktovat v určitých situacích.** Podle rodičů je jedním z velmi efektivních podpůrných nástrojů

vzájemná výměna zkušeností v oblasti kulturních specifik – a to pomáhá i sociální inkluzi dětí do vrstevnické skupiny ve třídě.

### **Obtíže**

**Podle rodičů by učitelé měli všechny žáky (nikoliv pouze žáky-cizince) vést k poznávání jiných kultur a k respektu a tolerantnímu přístupu k jakýmkoliv odlišnostem. Doporučovali by proto vzdělávat učitele v tomto směru.**

*Učitelé by měli žáky ve třídě vést k tomu, aby poznávali a tolerovali odlišnosti mezi národnostmi... 4.PP.CZ*

Někteří rodiče si všímali, že podpora pro jejich dítě nebyla funkční z důvodu jazykové bariéry. Řada rodičů má obavu i z vlastní jazykové bariéry v podpoře dítěte při výuce češtiny, ale nevědí, jak si s tím poradit.

Uvítali by větší podporu, než jakou nabízí a umožňuje současná školská legislativa. Podle rodičů mají jejich děti v češtině nejčastěji potíže s gramatikou, hláskováním a porozuměním významu slov, a to především v mluvené řeči.

**Také rodiče by přivítali povinné kurzy češtiny nejenom pro děti, ale i pro sebe ještě před tím, než jejich dítě nastoupí do české školy. Rovněž poukazovali na důležitost předškolního vzdělávání jejich dětí, především z hlediska osvojování si českého jazyka.**

*Já si myslím, že by kurzy pro cizince a jejich rodiny měly být garantované zákonem, tak to ale asi teď není. Víím třeba od přátel, že například v Německu nabízí takové kurzy řada organizací, takže každý má příležitost připravit se před tím, než dítě nastoupí do školy a jsou tam kurzy i pro dospělé... 7.PP.CZ*

Jen menší část dotazovaných rodičů využívala podporu ze strany některých dalších institucí. Důvody pro to měly různé – např. nedostupnost takových služeb v lokalitě jejich bydliště, nedostatek času, vysoká cena za jazykové kurzy nebo celkový nedostatek informací o dalších možnostech podpory. Někteří rodiče vyjadřovali také obavu, jak bude vzdělávání jejich dětí pokračovat na druhém stupni základní školy.

*Nevyužili jsme nabídku žádné jazykové školy, protože časové možnosti mi to zkrátka nedovolovaly... 5.PP.CZ*



## III. Doporučení

### 1. Doporučení pro učitele pracující se žáky-cizinci

- ▶ Učitelé v základních školách by měli být seznámeni a zorientováni v aktuální školské legislativě, zejména pak v částech týkajících se vzdělávání žáků-cizinců a podpory dostupné pro vzdělávání takových žáků. Učitelé zapojení do procesu adaptace žáků-cizinců by měli rozvíjet své kompetence v této oblasti.
- ▶ V práci se žáky-cizinci hrají významnou roli sociální a pedagogické kompetence učitelů, jejich jazyková vybavenost a také ovládání vhodných aktivizačních metod. Současně ale musí učitelé při využívání disponovat dostatečnou metodologickou flexibilitou a schopností přenášet dříve získané dovednosti do dalších oblastí.
- ▶ Pracovní listy, materiály a metody pro podporu zájmu žáků-cizinců musí být individualizovány a přizpůsobeny pro každého jednotlivce.
- ▶ Upřednostňovaným a efektivním způsobem, jak začlenit žáka-cizince při jeho adaptaci v novém kulturním prostředí, je přistupovat k němu přirozeně jako k členovi třídního kolektivu, aniž by byla jakkoliv zdůrazňována jeho odlišnost a je třeba ponechat dětem příležitost ke svobodnému vytváření komunity. Učitelé by měli vždy připravit třídu na příchod nového žáka-cizince. Společně s ostatními žáky by se měli zamyslet, co všechno se nový žák potřebuje dozvědět a čemu potřebuje porozumět, aby mu mohli od začátku poskytovat podporu. Učitel by měl rovněž s ostatními žáky dohodnout určitá pravidla ve třídě: mluvit zřetelnou češtinou, pomáhat žákovi s pochopením zadaných úkolů apod.
- ▶ Klíčové je pracovat se třídou v oblasti tolerance a respektu k odlišným kulturám – k tomu lze využít vhodné metodické postupy z globální výchovy, a také různé materiály připravené respektovanými nestátními neziskovými organizacemi (včetně interkulturních setkání zaměřených na specifika konkrétních skupin apod.).
- ▶ Při rozvíjení svých interkulturních kompetencí by učitelé měli spolupracovat (např. prostřednictvím projektů) rovněž se školami v zahraničí, aby získávali i vlastní zkušenosti ze spolupráce s lidmi z odlišné kultury, učili se pracovat s novými a inovativními metodami nebo vytvářet interkulturní programy a koncepty pro řešení různých vzdělávacích situací apod. Rovněž stojí za to zdůraznit možnosti sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe s kolegy ze zemí, kde mají s cizinci větší zkušenosti a kde je rovněž více rozvinutá školní praxe v této oblasti.
- ▶ Velmi užitečné může být také vybrat pro žáky-cizince vhodné kamarády (průvodce nebo „patrony“), kteří jim pomohou zejména při počáteční adaptaci v průběhu prvních několika týdnů. Učitelé by měli také zařazovat různé adaptační aktivity, které mohou napomáhat při vzájemném seznámení, podpořit stmelení vrstevnické skupiny ve třídě a celkově posílit vytváření respektujícího prostředí. Je vhodné využívat rovněž některé techniky zaměřené na formování zdravé identity, rozvoj interkulturní senzitivity a eliminaci předsudků a stereotypů.

- ▶ Učitelé pracující se žáky-cizinci by měli využívat podporující způsoby hodnocení a neustále sledovat potenciál konkrétního dítěte. Rovněž je důležité (zvláště v počátečních fázích výuky jazyka) neopravovat příliš gramatické chyby a spíše podporovat žáky v přirozeném praktickém používání nového jazyka.
- ▶ Jako účinné postupy při práci se žáky-cizinci lze doporučit vizualizaci a používání názorných pomůcek (piktogramů, diagramů, tabulek apod.), přípravu úkolů nevyžadujících mluvení (např. spojování slov s obrázky, výběr z několika možných odpovědí apod.). U žáků s nízkou úrovní znalosti češtiny je možné využívat komunikační karty (žák se tak může učit nova slovíčka a fráze) a vícekrát opakovat instrukce jednoduchým a srozumitelným způsobem. Vhodné je i využití některých didaktických her, dramatizací, hraní rolí, vytváření myšlenkových map, kooperativního učení v etnicky nebo kulturně odlišných skupinách a rovněž některých forem výchovy proti předsudkům (Anti-Bias Curriculum).
- ▶ Nezbytná je efektivní komunikace a spolupráce mezi učiteli, rodiči žáka-cizince a případně také asistentem pedagoga. V případě potřeby by měly být dostupné rovněž tlumočnické služby pro kontakt mezi učiteli, rodiči, žáky a asistenty. Na úvodním setkání by všechny strany měly souhlasit s dohodnutými pravidly a metodami komunikace a učitelé by měli dostat co možná nejvíce informací o žákovi (např. o úrovni jeho znalostí, o jeho zájmech a zálibách, o jeho obtížích apod.). Hlavní zásadou pro komunikaci s rodiči je hovořit jasně, stručně a srozumitelně. Užitečné může být také poskytnutí písemných informací před nebo po schůzce.
- ▶ Učitelé by se měli dozvědět co nejvíce o předchozích vzdělávacích zkušenostech žáka a o školském systému, kterým žák dosud procházel. To může pomoci porozumět zásadním rozdílům, které by mohly být zdrojem potenciálních problémů v adaptaci žáka na nové podmínky a nový systém.
- ▶ Rodiče sehrávají ústřední roli v adaptačním procesu dítěte. Individuální práce s rodiči a zájem o situaci rodiny, respektování tradic důležitých pro dítě a jeho rodinu, stejně jako zapojení učitele do řešení aktuálních problémů rodiny se může stát cestou k navázání dobrých vztahů s rodinou zejména v počáteční fázi adaptace.
- ▶ Nepostradatelným zdrojem poznatků důležitých pro práci se žákem-cizincem může být také výměna zkušeností s jinými učiteli. Je proto důležité získávat kontakty s pedagogy, kteří takové zkušenosti mají a kteří mohou poskytovat rady a sdílet příklady dobré praxe. Zároveň by učitelé pracující se žáky-cizinci, kteří si vytvářejí vlastní metody práce, pomůcky a materiály pro výuku, měli své zkušenosti zaznamenávat a ukládat, popisovat případové studie a (pokud je to možné) zveřejňovat je na vzdělávacích platformách, aby byly přístupné i pro ostatní, kteří vhodné materiály hledají. Databáze zkušeností z práce s konkrétními žáky v konkrétních situacích (školách, lokalitách) může později velmi pomoci dalším učitelům, ředitelům škol nebo výzkumníkům a zacelovat mezery existující v oblasti systematizovaných informací potřebných pro práci se žáky-cizinci z hlediska lokálních možností a potřeb.

## 2. Doporučení pro ředitele škol

- ▶ Ředitelé by měli aktivně podporovat pedagogy zapojené do práce se žáky-cizinci. Může se jednat o podporu přímou (např. hovořit s nimi a sledovat fungování adaptačního a vzdělávacího procesu těchto žáků) anebo nepřímou (spolupráce se školskými orgány při zajištění optimálních podmínek pro adaptaci a vzdělávání těchto žáků, zajištění vhodných vzdělávacích kurzů pro učitele, nákup potřebného materiálu apod.).
- ▶ Pro zefektivnění adaptačního a vzdělávacího procesu těchto žáků je vhodné vytvořit vzdělávací a podpůrný tým, který bude řešit důležité kroky týkající se práce s takovými žáky v každodenní školní praxi. Tento tým by měl také organizovat setkání zaměřená na evaluaci a nastavení podpory poskytované žákům-cizincům (kulaté stoly, skupinové diskuze, workshopy a sdílení příkladů dobré praxe, webináře, případové konference apod.). Doporučujeme rovněž intenzivní spolupráci učitelů s psychology a dalšími specialisty, kteří mohou pomáhat při diagnostice a podpoře žáka-cizince i učitelů při porozumění situaci, při komunikaci, při řešení problémů nebo konfliktních situací atd.
- ▶ Doporučujeme rovněž udržovat dobrou spolupráci školského poradenského týmu (výchovného poradce, školního metodika prevence, školního speciálního pedagoga, školního psychologa, příp. i koordinátora inkluze a asistenta pedagoga), který by se měl pravidelně setkávat a vyhodnocovat efektivitu podpůrných opatření a vzdělávací pokrok žáka-cizince.

- ▶ Nezbytná je také systematická podpora učitelů a asistentů pedagoga (příp. i celého školního poradenského týmu) při práci se žáky-cizinci formou metodických konzultací, seminářů, diskuzních skupin, sdílení vzdělávacích materiálů a příkladů dobré praxe atd.
- ▶ Zejména ve školách, kde se vzdělává větší počet žáků-cizinců, je doporučeno pověřit jednoho pracovníka zodpovědností za podporu úspěšné školní inkluze těchto žáků. Tento pracovník by měl komunikovat s učiteli, s rodiči, koordinovat vhodnou podporu pro tyto žáky a sledovat a vyhodnocovat jejich pokroky ve vzdělávání.



- ▶ Ředitelé škol by při vytváření vstřícného prostředí pro vzdělávání žáků-cizinců měli věnovat zvláštní pozornost podpoře přípravy učitelů na výuku češtiny jako druhého jazyka, využívání adekvátních metod interkulturní komunikace a vhodného přístupu k žákům z odlišného sociokulturního prostředí. Učitelé pracující s těmito žáky by měli soustavně rozšiřovat svoje dovednosti prostřednictvím účasti na vzdělávacích aktivitách a vzájemnou výměnou zkušeností.
- ▶ Školní vzdělávací program by se měl zaměřovat i na oblasti související s implementací myšlenek interkulturalizmu pomocí vytváření takového prostředí školy, které je otevřené všem kulturám (tedy na vytváření a realizace takovéto vize určující fungování celého systému a konkrétní instituce v tomto směru).
- ▶ Interkulturní kompetence učitelů i žáků mohou být posilovány a rozvíjeny rovněž jejich zapojením do vzdělávacích projektů obsahujících interkulturní prvky, a také rozvíjením spolupráce škol se zahraničními partnery.
- ▶ Naprosto zásadní je vytvoření vnitřních pravidel pro organizační postup a řešení problémů v procesu adaptace a vzdělávání žáků-cizinců.
- ▶ Často bylo poukazováno na to, že jednou z nejefektivnějších metod podpory sociální integrace a zlepšování jazykových kompetencí těchto žáků jsou mimoškolní aktivity. Školy by proto měly aktivně podporovat zapojení žáků-cizinců do mimoškolních (resp. zájmových) činností, např. sportovních, hudebních nebo uměleckých.
- ▶ Ředitelé škol by měli mít také možnost ve spolupráci s dalšími školskými orgány podávat návrhy nebo komentovat plány týkající se žáků-cizinců, které jsou připravovány na úrovni ministerstev nebo regionů.





### 3. Doporučení pro školské orgány

- ▶ Školské orgány na místní i národní úrovni by měly systematicky seznamovat ředitele škol, učitele a do určité míry i rodiče s aktuální podobou pravidel, ustanovení a s dobrou praxí v oblasti vzdělávání žáků-cizinců.
- ▶ V současnosti je zejména ve školách v menších a středně velkých městech práce se žáky-cizinci v podstatě spíše nahodilá než systematická. Je proto nezbytné vytvořit systém podporující adaptaci žáků z odlišných kulturních podmínek ve všech školách.
- ▶ Samozřejmostí by měla být vždy úzká spolupráce mezi školami a školskými poradenskými zařízeními v případech konkrétních žáků-cizinců. Více by měla být rovněž využívána podpora poskytovaná Národním pedagogickým institutem (NPI ČR) a dalšími institucemi (např. využívání adaptačních koordinátorů, metodických manuálů

pro učitele, překladatelských a tlumočnických služeb – zejména při prvotních kontaktech žáka a rodiny se školou, doučování žáků-cizinců a dalších doporučení pro konkrétní školy).

- ▶ Školy a školská zařízení by měly být v kontaktu s respektovanými neziskovými a dalšími institucemi (včetně univerzit a výzkumných center), které jim mohou nabízet odborné konzultace, metodické a výukové materiály, vzdělávací kurzy nebo semináře pro učitele a další služby užitečné pro podporu vzdělávání žáků-cizinců.
- ▶ Měl by být přehodnocen také postup diagnostikování úrovně vzdělávacích kompetencí a potřeb těchto žáků, který by se neměl zaměřovat pouze na znalost češtiny, ale i ostatních předmětů.
- ▶ Je třeba vytvořit mechanismus pro větší individualizaci a časovou flexibilitu v oblasti navyšování počtu hodin českého (polského) jazyka pro žáky-cizince, a také hodin matematiky nebo dalšího doučování. Dosud byla systémová podpora časově limitovaná (v Polsku se kromě výuky polského jazyka navýšení hodin nad rámec běžné výuky plánuje vždy pouze na rok a v českých školách zahrnuje navýšený limit i výuku českého jazyka, což je pro řadu žáků nedostačující). Měl by proto vzniknout jednoduchý a jasný mechanismus pro zajištění podpory odpovídající vždy potřebám konkrétního žáka-cizince.
- ▶ Protože žáci-cizinci stále častěji navštěvují i školy v menších a středně velkých městech, školské orgány ve městech a obcích by se měly začít více zabývat:
  - ✓ diagnostikování úrovně kompetencí těchto žáků (což umožní jejich vhodné zařazení do školních tříd), podporou vzdělávání žáků z odlišného sociokulturního prostředí nebo s odlišným mateřským jazykem, mapování vývojové úrovně



- žáků a efektivních způsobů jejich vzdělávání (to vše je důležité z hlediska práce učitelů a školního vzdělávání);
- ✓ zařazením interkulturních témat do přípravy ředitelů škol na management ve vzdělávacích institucích;
  - ✓ zavedením asistenční podpory pro rodiny cizinců (např. jako součásti podpory poskytované odděleními pro sociální integraci cizinců a národnostních menšin), která by pomohla rodičům žáka-cizince v počátečních fázích školního vzdělávání např. při zajištění nezbytné podpory dítěte nebo při zprostředkování kontaktu a komunikace se školou;
  - ✓ organizováním jazykových kurzů češtiny (polštiny) pro rodiče, což by významně usnadnilo zejména komunikaci mezi učiteli a rodiči.
- Organizace adaptačního a integračního procesu u žáků-cizinců by měla být součástí místních a regionálních programů a strategií zaměřených na integraci a inkluzi cizinců. To by pomohlo zlepšit provázanost aktivit různých institucí, včetně těch vzdělávacích, dále zajištění potřebného financování a rovněž identifikaci skutečných potřeb těchto osob (včetně komplexního zmapování potřeb rodin a podpory jejich integrace do místní komunity). Především menší a středně velká města často takové strategie zatím nemají, příslušná opatření by však měla i tam reagovat na trend narůstajícího počtu cizinců. Lze v tomto směru doporučit například vytváření „interkulturních center“, která by se stala informačními místy pro cizince, kde by mohli nalézt právní pomoc, pracovní poradenství, psychologickou podporu nebo také informaci o dostupnosti kurzů českého jazyka. Informace by bylo možné předávat ve formě tištěných brožur v mateřském jazyce těchto klientů. Vhodné by bylo rovněž vytvořit komisi nebo radu pro koordinaci uvedených podpůrných aktivit (např. při oddělení pro sociální integraci cizinců a národnostních menšin apod.).
- Jelikož řada učitelů upozorňovala na špatnou dostupnost informačních materiálů k tématu diversity a metodických manuálů pro práci se žáky-cizinci, doporučujeme vytvořit pravidelně aktualizovanou databázi využitelných materiálů – např. seznam internetových odkazů, volně dostupných elektronických materiálů, odborné literatury anebo také institucí, kde mohou učitelé nalézt další pomoc a podporu.
- Pomoci může také vytváření podpůrných materiálů „šitých na míru“ pro potřeby konkrétních skupin (učitelů, rodičů a především samotných žáků), včetně návodů na řešení potenciálních problémů (zejména pokud se týká otázek tolerance a respektu). Učitelé, žáci a rodiče rovněž postrádají dvojjazyčné materiály usnadňující výuku v počátečních fázích adaptace. Aktuálně by bylo nejvíce potřeba vytvořit např. česko-polsko-vietnamsko-ukrajinsko-ruské pomůcky, ale zastoupeny by jistě měly být i další jazyky.
- Jak naznačují výsledky výzkumu, z hlediska organizace podpory v oblasti zvyšování jazykových kompetencí žáků se obvykle nedělá rozdíl mezi výukou češtiny (nebo polštiny) jako druhého jazyka a běžnou jazykovou výukou češtiny (polštiny). Učitelé vedou hodiny poskytované žákům-cizincům nad rámec běžné výuky zpravidla bez dostatečných metodologických znalostí a zkušeností s výukou češtiny (polštiny) jako druhého jazyka. Proto by se ředitelé škol a učitelé měli naučit diferencovat různé způsoby výuky českého (polského) jazyka s ohledem na to, aby v této oblasti byly respektovány vzdělávací potřeby žáků. Učitelům, kteří jsou ochotni se v této oblasti dále vzdělávat a rozvíjet, by také měla být poskytována odpovídající podpora (včetně motivujícího finančního ohodnocení).

- ▶ Je rovněž nezbytné podporovat rozvoj kompetencí všech pedagogických pracovníků v oblasti interkulturní výchovy a vzdělávání a antidiskriminačních přístupů – např. pomocí vzdělávacích kurzů pro učitele.
- ▶ Rozšiřování interkulturní zkušenosti může být výrazně podpořeno také navazováním a rozvíjením spolupráce českých (polských) škol nejenom s ostatními školami v okolí, ale také se školami v zahraničí – zejména se školami mezinárodního charakteru nebo s těmi, které navštěvuje velké množství žáků-cizinců. Díky takovým kontaktům je pak pro ředitele a učitele možné seznamovat se s konkrétními (i lokálními) zkušenostmi a s inspirativními příklady dobré praxe.
- ▶ Vzdělávací instituce by měly být více zapojovány do projektů zaměřených na různé oblasti integrace menšin v konkrétních regionech. Tyto instituce by měly také více spolupracovat s univerzitami a vysokými školami v pregraduální i postgraduální přípravě učitelů a dalších pedagogických pracovníků, a to zejména pokud se týká problematiky podpory a vzdělávání žáků-cizinců. Mohou být zapojeny nejenom do samotné výuky studentů, ale také do procesu akreditace studijních programů i do různých vědeckých a výzkumných aktivit.

#### 4. Doporučení pro univerzity vzdělávající učitele – MODEL PŘÍPRAVY UČITELŮ NA PRÁCI S DIVERZITOU

Učitel je klíčovou osobou při adaptaci a vzdělávání žáků-cizinců ve škole. V současnosti neprobíhá příprava učitelů na práci s takovými žáky zcela systematicky. Je totiž závislá především na flexibilitě a úrovni organizačních kompetencí pedagogů, na jejich vlastním sebevzdělávání a udržování přehledu v aktuální legislativě a v tématech týkajících se odlišných kultur, osobní motivaci k překonávání překážek a zvládání výzev, zkušenostech získaných během praxe a života v konkrétní sociální komunitě. Jen zřídka v této oblasti disponují znalostmi získanými v rámci jejich pregraduální přípravy. Výsledky výzkumu ukazují na mezery a potřeby v oblasti přehledu o možnostech systémové podpory, ve znalostech kultury jednotlivých žáků, znalostech z psychologie dítěte, sociologie, religionistiky a vytváření vlastní identity – a ani nehovoříme o jazykové vybavenosti učitelů (znalosti jednoho nebo více cizích jazyků). Z toho



důvodu stojí za zvážení obohacení studijních programů učitelství o obsah, dovednosti a kompetence uvedené v následujícím přehledu.

U učitelů připravených na realizaci interkulturního vzdělávání, tedy na podporu vzdělávání žáků z odlišného sociokulturního prostředí, se předpokládají kompetence zejména ve dvou základních oblastech:

- ▶ Interkulturní – interkulturní znalosti, citlivost a otevřenost vůči kulturním odlišnostem; vstřícné postoje a chování vyplývající z porozumění kulturním odlišnostem žáků a jejich rodičů; kritický náhled vůči jiným kulturám, orientace na pochopení, empatický přístup, interaktivní dovednosti, kreativní schopnosti, toleranci.
- ▶ Lingvistické – vlastní jazykové znalosti; schopnost podněcovat zájem o osvojování jazyka; znalosti v problematice češtiny (polštiny) jako druhého jazyka; principy výuky bilingvního žáka.

Univerzity by měly posílit studijní programy učitelství v oblasti vzdělávací podpory pro žáky-cizince, se zvláštním zaměřením na témata diverzity napříč všemi vzdělávacími kurzy v rámci studijního programu (jedná se zejména o pedagogicko-psychologické disciplíny, didaktiky, studijní praxe i volitelné předměty). Nezbytné je věnovat pozornost především vyučovacím metodám, organizačním formám vyučování, úpravám kurikula, formativně orientovaným způsobům hodnocení, procesu adaptace žáka-cizince ve školním prostředí a využívání vhodných aktivit podporujících inkluzi v prostředí školní třídy. Je třeba zohledňovat aktuální trendy v práci se žáky ze sociokulturně odlišného prostředí (včetně žáků-cizinců), stejně jako sociodemografický vývoj společnosti, současné strategie koncepty a metodické dokumenty na národní i mezinárodní úrovni. Tyto dokumenty by měly být reflektovány primárně v interkulturně a sociálně zaměřených kurzech, včetně možností využití elektronických podpůrných systémů a ICT ve vzdělávání.

Příprava studentů na práci se žáky-cizinci vyžaduje rozvíjení specifických modelů zohledňujících následující témata. Důrazně můžeme doporučit provedení analýzy sylabů příslušných kurzů a navrhnout možné úpravy týkající se problematiky žáků-cizinců.

## A. Studijní základ

- ▶ Transdisciplinárně by měla být pojata témata práce se žáky-cizinci a témata diverzity ve společnosti; proto navrhuje zařazení interkulturních témat např. do kurzů z oblasti sociologie nebo sociální pedagogiky.
- ▶ Rozšíření obsahu kurzů: srovnávací pedagogiku vztahovat k odpovídajícím zkušenostem z interkulturního přístupu v jiných zemích a vzdělávacím systémům zemí odkud pochází největší počet žáků-cizinců.
- ▶ Rozšíření o kurz etiky a profesní etiky, a případně další kurzy týkající se témat jako je udržování a tolerance, přijímání odlišností, formování identity, pedagogická objektivita v kontextu vzdělávacího procesu apod.
- ▶ Vytvoření kurzů zaměřených na interkulturní výchovu (např. *Základy interkulturní výchovy a vzdělávání, Interkulturní vzdělávání v mateřských a základních školách*), důraz na vzdělávání dětí a žáků z odlišných etnických skupin (zejména nejvíce zastoupených skupin v českých/polských školách).
- ▶ Zohlednění témat týkajících se didaktiky jazykového vzdělávání a výuky češtiny (polštiny) jako druhého jazyka: *Metodika výuky češtiny (polštiny) v mateřské škole a Metodika výuky češtiny (polštiny) v 1. – 3. ročníku základní školy*.

- ▶ Zavedení nepovinných předmětů, jako např. *Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, Vybrané otázky práce s dítětem ze sociokulturně odlišného prostředí, Antidiskriminační workshop, Problémy interkulturní výchovy a vzdělávání, Etnicita a interkulturalismus v sociologických teoriích a výzkumech, Globalizace a multikulturalismus, Neformální interkulturní vzdělávání a interkulturní přehled.*
- ▶ Zahrnutí detailních informací o nových nástrojích využívaných při vzdělávání žáků-cizinců v českých (polských) školách (test pro stanovení úrovně znalosti českého (polského) jazyka připravený ve spolupráci MŠMT ČR a NPI ČR (v ČR) nebo Centrem pro rozvoj vzdělávání (v Polsku), podrobný manuál pro školy k jazykové přípravě žáků-cizinců, nové metodické materiály připravené respektovanými neziskovými organizacemi apod.
- ▶ Doporučujeme rovněž posílit téma diverzity na úrovni osobnostního a sociálního rozvoje a rozvoje interkulturních kompetencí a interkulturní komunikace, včetně vhodných praktických komunikačních strategií a práce s heterogenní skupinou.
- ▶ V příslušných kurzech zaměřených na výuku žáků-cizinců by měla být využívána spolupráce se zkušenými učiteli a dalšími odborníky ze školní praxe, a to na národní i mezinárodní úrovni.
- ▶ Jazyková příprava studentů na univerzitách by měla být rozšířena o nabídku kurzů reflektujících strukturu populace žáků-cizinců v českých (polských) školách.

## B. Metodická příprava

- ▶ Úprava obsahu zohledňující metodologické aspekty výuky matematiky, mateřského jazyka, přírodních věd a dalších předmětů využívané v jiných zemích (představení i jiných možností a stylů práce než jaké bývají aktuálně využívány v českých/polských školách).
- ▶ Diskuze o metodách a formách práce a o způsobech a kritériích hodnocení využívaných v jiných zemích.
- ▶ Studijní programy by měly rovněž obsahovat kurzy zaměřené na pedagogickou diagnostiku, která se využívá pro zjišťování úrovně znalostí a dovedností při vytváření podpůrných plánů (PJP, PLPP, IVP).
- ▶ Seznámení s podstatou a využitím individuální a kooperativní výuky v interkulturní a heterogenní skupině.
- ▶ Využití narativního příběhu jako cenného metodologického nástroje v oblasti interkulturní edukace dětí jako součásti výuky české (polské) literatury pro děti.
- ▶ Ve všech studijních programech učitelství doporučujeme zavedení kurzu seznamujícího s aktuální školskou legislativou, se zaměřením mimo jiné i na oblast interkulturní výchovy a vzdělávání.

## C. Praxe

- ▶ Umožnit studentům přímý kontakt se žáky-cizinci a jejich rodinami prostřednictvím:
  - náslechové hodiny (pozorování) ve třídách s přítomností žáků-cizinců;
  - návštěv škol s převážně interkulturně tvořenými třídami a zprostředkování určitého počtu hodin studentské výukové praxe v interkulturních třídách;
  - vytváření studentského portfolia obsahujícího také několik případových studií žáků-cizinců, (resp. žáků z odlišného sociokulturního prostředí a žáků s odlišným mateřským jazykem);
  - zavedení pozice asistenta pro dítě/žáka-cizince podle pravidel dohodnutých mezi rodiči dítěte a učiteli, ve které by mohli působit studenti učitelských programů;
  - profilující úkoly ve vzdělávacích institucích, kde student vykonává praxi (např. zorganizování školní aktivity, setkání a hry pro interkulturní skupiny apod.);
  - analýza podpůrných plánů (PJP, PLPP, IVP) žáků-cizinců v rámci mentorských setkání se zkušeným učitelem v těchto školách;
  - univerzity by měly rovněž posilovat svoji spolupráci se školami, školskými poradenskými zařízeními a dalšími organizacemi v oblasti podpory žáků-cizinců ve vzdělávání (v ČR např. META, ADRA, Člověk v tísní; v Polsku např. Varšavské Centrum pro socioedukační inovace a vzdělávání, Centrum pro vzdělávání učitelů v Poznani anebo Vratislavské centrum sociálního rozvoje). Doporučujeme využívat semináře, workshopy, kulaté stoly, studijní stáže a další formy spolupráce s těmito organizacemi.

- ▶ Zprostředkování příležitostí k výcviku interpersonálních dovedností pro studenty vedeného zkušeným učitelem z praxe, který vyučuje ve třídě interkulturního typu.

## D. Pedagogicko-psychologická příprava

- ▶ Představení východisek pro porozumění postojům tolerance a intolerance, rasizmu, diskriminace, přijetí, odcizení, vyloučení apod.
- ▶ Zaměření na adaptační procesy a jejich determinanty, a rovněž na otázku konfliktů v interkulturním kontextu.
- ▶ Zavedení volitelného předmětu *Psychologie dítěte-cizince v interkulturním kontextu (Interkulturalismus z psychologické perspektivy/Interkulturalismus z pedagogické perspektivy)*.
- ▶ Zvedení integračních her do kurzů zaměřených na edukační metody používané v mateřských a základních školách.

## E. Příprava studentů na dlouhodobý výzkum v pedagogické praxi

- ▶ Při zadávání témat kvalifikačních prací studentů ve studijních programech učitelství doporučujeme pravidelně navrhovat témata zaměřená na práci se žáky-cizinci, na otázky diversity ve školním prostředí, interkulturní výchovy a sociálního vyloučení, specifík vybraných etnických skupin, interkulturní komunikace atd. Současně doporučujeme zařadit tato témata i jako součást obsahu státních závěrečných zkoušek.
- ▶ Zavedení volitelného předmětu z oblasti interkulturní výchovy a vzdělávání využívajícího projektové metody vyučování.

- ▶ Témata diverzity a interkulturní edukace by se měla objevovat rovněž v dalších studentských aktivitách a projektech (např. ve studentských výzkumných projektech, Studentské grantové soutěži, Dětské univerzitě, aktivitách fakultních škol apod.), stejně jako v mezinárodních výzkumných projektech a dalších grantech poskytovaných vědeckými institucemi (např. OP VVV, GAČR, Erasmus projekty apod.).

## F. Příprava na aktivity v sociálním prostředí

- ▶ Zavedení předmětu *Metody sociální integrace v interkulturním prostředí*.
- ▶ Příprava souvisejících vzdělávacích projektů studenty a jejich zapojení do sociálních projektů rovněž v interkulturním prostředí.  
Kromě uvedeného doporučujeme:
  - ▶ univerzitám, aby podporovaly setkávání pedagogů a dalších odborníků zaměřených na interkulturní výchovu a vzdělávání (tématické konference, kolokvia, pedagogické dny, workshopy, kulaté stoly apod.). Nelze opomenout také pedagogicko-psychologické a didaktické kompetence vysokoškolských učitelů při práci se studenty-cizinci uvnitř i vně univerzit;
  - ▶ posílit „třetí roli“ univerzit v oblasti společného vzdělávání, s akcentací na interkulturní specifika;
  - ▶ v univerzitních knihovnách rozšířit databázi odborných publikací o tituly zaměřené na interkulturní výchovu a vzdělávání, práci se žáky s odlišným mateřským jazykem, výchovu k toleranci a proti rasismu apod.

- ▶ zohlednit následující oblasti, které ředitelé škol, učitelé a někteří rodiče v našem výzkumném šetření označili za klíčové pro pregraduální vzdělávání pedagogů:
  - Jazykovou vybavenost mladých učitelů (alespoň dobrou znalost angličtiny, a nejlépe i některých dalších využitelných jazyků jako např. ruštiny, což může napomoci v počáteční komunikaci učitelů se žáky-cizinci – zejména s těmi, kteří vůbec neovládají češtinu (polštinu).
  - Kurzy, ve kterých studenti mohou získat povědomí o kultuře některých zemí, z nichž přichází největší počet žáků-cizinců do českých (polských) škol (jejich hodnoty, rodinné zázemí, zvyky, tradice, vzdělávací systémy, školní kurikulum apod.).
  - Nezbytný je didaktický kurz interkulturní edukace (jak pracovat se žáky-cizinci); v tomto kurzu je nutné zaměřit se zejména na metodické postupy, vhodné metody hodnocení apod. Doporučujeme zde rovněž spolupracovat se zkušenými učiteli z praxe. Učitelé důrazně doporučují využívat na úrovni primárního vzdělávání pouze osvědčené metody práce se žáky-cizinci.
  - Kvalitní pedagogickou diagnostiku, kde mohou budoucí učitelé získat znalosti a dovednosti potřebné pro adekvátní diagnostickou a intervenční práci se žáky-cizinci (např. vytváření podpůrných plánů, vhodné způsoby hodnocení žáků apod.).

## IV. Zdroje

### 1. Polsko

#### A. Legislativa

- Ústava Polské republiky z 2. dubna 1997 (Sbírka zákonů 1997, č. 78, částka 483) ([link](#)).
- Zákon ze 14. prosince 2016 o vzdělávání (Sbírka zákonů 2017, částka 59), ve znění pozdějších předpisů ([link](#)).
- Nařízení Ministerstva školství z 23. srpna 2017 o vzdělávání jiných než polských občanů a osob, které jsou polskými občany a byly vzdělávány ve školách v zahraničí (Sbírka zákonů 2017, částka 1655), ve znění pozdějších předpisů ([link](#)).
- Nařízení Ministerstva školství z 9. srpna 2017 o pravidlech organizace a poskytování psychologické a pedagogické asistence ve veřejných mateřských školách, základních školách a školských zařízeních (Sbírka zákonů z 25. srpna 2017, částka 1591), ve znění pozdějších předpisů ([link](#)).

#### B. Další zdroje

- Informace o vzdělávání osob přicházejících ze zahraničí v polských školách (Ministerstvo školství) ([link](#)).
- Vzdělávání dětí přicházejících ze zahraničí v polských školách (Ministerstvo školství) ([link](#)).
- Materiály k podpoře žáků-cizinců jsou dostupné na webových stránkách Centra pro rozvoj vzdělávání. Lze na nich najít zdroje týkající se řady témat, jako např. Vzdělávání ve světle migračních

výzev, Diagnostika, Interkulturní vzdělávání, Antidiskriminační výchova a vzdělávání, Přípravy a nástroje pro vyučování ([link](#)).

- Podpora učitelů a žáků s migrační zkušeností poskytovaná Centrem pro vzdělávání učitelů v Poznani ([link](#)).
- Materiály a podpora učitelů a žáků s migrační zkušeností poskytovaná Centrem pro socioedukační inovace a vzdělávání ve Varšavě ([link](#)).
- Podpora pro učitele pracující s dětmi reemigrantů je dostupná v Centru pro rozvoj polského školství v zahraničí ([link](#)).
- Doporučené publikace (v polštině):
  - Pamuła-Behrens, M., Szymańska, M., *Metodyka nauczania języka edukacji szkolnej uczniów z doświadczeniem migracji. Metoda JES-PL – Matematyka*, Kraków 2018 ([link](#)).
  - Lachowicz, B. (red.), *Uczniowie z różnych kultur w szkole*, Warszawa 2015 ([link](#)).
  - Fiok, E., *Osiem kroków czyli kilka praktycznych rad*, Warszawa 2014 ([link](#)).
  - Bernacka-Langier, A., et al., *Inny w polskiej szkole. Poradnik dla nauczycieli pracujących z uczniami cudzoziemskimi*, Warszawa 2010 ([link](#)).
  - Bernacka-Langier, A., et al., *Praca z uczniem cudzoziemskim. Przewodnik dobrych praktyk dla dyrektorów, nauczycieli, pedagogów i psychologów*, Warszawa 2011 ([link](#)).



- Gulińska, A., Kawka, A., *Elastyczne metody wprowadzania do szkół dzieci z doświadczeniem migracyjnym – przykłady, praktyki*, Warszawa 2014 ([link](#)).
- Podpůrné materiály pro učitele pracující se žáky s migrační zkušeností vytvořené Nadací Mikolaje Reje ([link](#)).
- Chrustecka M. et al. (red.), *Edukacja antydyskryminacyjna. Ostatni dzwonek! Raport z badań*, Warszawa 2016 ([link](#)).
- Godorowska J. (red.), *Jak rozmawiać o wielokulturowości w szkole? Pakiet ekspercki dla kadry pedagogicznej*, Warszawa 2018 ([link](#)).

## 2. Česká republika

### A. Legislativa

- § 20 Zákona č. 561/2004 Sb. (školský zákon, v aktuálním znění), část o vzdělávání žáků-cizinců ([link](#)).
- Vyhláška č. 48/2005 Sb. o povinné školní docházce, ve znění pozdějších předpisů ([link](#)).
- § 16 školského zákona a Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a student nadaných, ve znění pozdějších předpisů ([link](#)).
- Vyhláška č. 14/2005 Sb. o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů ([link](#)).

### B. Další zdroje

- Informace o podpůrných plánech (v češtině), včetně ukávek jsou dostupné na webových stránkách projektu Inkluzivní škola ([link](#)).
- Učitelé mohou využívat následující zdroje pro podporu efektivní komunikace s rodiči žáků-cizinců:
  - Jak připravit přijímací pohovor s rodiči ([link](#)).
  - Tlumočnické služby poskytované NPI ČR ([link](#)).

- Překlady školních dokumentů a informací pro rodiče ([link](#)).
- Infolinka Charity pro migranty (mongoliština, vietnamština, ukrajinština) ([link](#)).
- Nástroj pro jazykovou diagnostiku volně dostupný na webových stránkách portálu Inkluzivní škola ([link](#)).
- Metodická podpora pro učitele vyučující češtinu jako druhý jazyk je dostupná na stránkách neziskové organizace META ([link](#)). Další zdroje jsou dostupné také na webu Asociace učitelů češtiny jako druhého jazyka ([link](#)).
- Jako velmi užitečné zdroje návodů pro práci s vrstevnickou skupinou ve třídě můžeme doporučit:
  - Stránky Hello Czech Republic ([link](#)).
  - Stránky META ([link](#)).
  - Šišková, T., *Výchova k toleranci a proti rasismu*, Praha 2001
  - Moree, D., *Než začneme s multikulturní výchovou*, Praha 2008.
  - Tollarová, B., Hradečná, M., Širková, A., et al., *Jsme lidé jedné Země*, Praha 2013.

- Vzdělávací program „Varianty“ (Člověk v tísni) ([link](#)).
- Další využitelné materiály jsou dostupné rovněž na webových stránkách organizace META ([link](#)).
- Vizualizace a využití názorných pomůcek, využívání adekvátní techniky, vhodného vzdělávacího software a mobilních aplikací:
  - <https://www.inkluzivniskola.cz/pracovni-listy-predmety>
  - <https://www.inkluzivniskola.cz/graficka-vizualizace-obsahu>
- Webinář NPI ČR ke specifikům hodnocení a klasifikace žáků-cizinců, volně dostupný na youtube ([link](#)).
- Možnost financování podpory žáků-cizinců z projektů ESF (OP VVV) ([link](#)).  
Další možnosti jsou dostupné také na webu ministerstva školství ([link](#)).
- Možnosti financování podpory integrace cizinců prostřednictvím projektů Ministerstva vnitra ČR a Ministerstva práce a sociálních věcí ČR: [www.mvcr.cz](http://www.mvcr.cz) and <https://www.mpsv.cz>.
- NPI ČR zajišťuje podporu poskytovanou adaptačními koordinátory, a rovněž tlumočnické a překladatelské služby pro školy ([link](#)).
- Operační program A. Komenský (OP JAK) realizovaný v období 2021–2027; jedním z jeho hlavních cílů je podpora rovného přístupu ke kvalitnímu inkluzivnímu vzdělávání pro všechny žáky, zvláště pro ty ze sociálně znevýhodněných skupin. Další informace jsou dostupné na: ([link](#)).

